

MODERN TÜRKİYE'DE SİYASÎ DÜŞÜNCE • CİLT 8
Sol

İletişim Yayınları 1235 • Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce 8
ISBN-13: 978-975-05-0507-2 (Ciltli) • ISBN-13: 978-975-05-0003-9 (Ciltli Tk. No)
© 2007 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1-4. Baskı 2007-2018, İstanbul
5. Baskı 2021, İstanbul

SAYFA ve KAPAK TASARIMI Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Serap Yeğen

DİZİN Özgür Yıldız

BASKI Sena Ofset • SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MODERN
TÜRKİYE'DE
SİYASÎ
DÜŞÜNCE

CİLT 8

Sol

GENEL YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
İLETİŞİM A.Ş. ADINA SAHİBİ Tuğrul Paşaoğlu
YAYIN KURULU Murat Belge, Tanıl Bora, Ahmet Çiğdem,
Bağış Erten, Murat Gültekingil, Ahmet Insel,
Kıvanç Koçak, Ömer Laçiner, Kerem Ünüvar
EDİTÖRLER Tanıl Bora, Murat Gültekingil
YAYIN SEKRETERLERİ Kıvanç Koçak, Kerem Ünüvar
CİLT EDİTÖRLERİ
BİRİNCİ CİLT
*Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası:
Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi* MEHMET Ö. ALKAN
İKİNCİ CİLT
Kemalizm AHMET INSEL
ÜÇÜNCÜ CİLT
Modernleşme ve Batıcılık UYGUR KOCABAŞOĞLU
DÖRDÜNCÜ CİLT
Milliyetçilik TANIL BORA
BEŞİNCİ CİLT
Muhafazakârlık AHMET ÇİĞDEM
ALTINCI CİLT
İslâmcılık YASIN AKTAY
YEDİNCİ CİLT
Liberalizm MURAT YILMAZ
SEKİZİNCİ CİLT
Sol MURAT GÜLTEKİNGİL
DOKUZUNCU CİLT
Dönemler ve Karakteristikler ÖMER LAÇİNER

MODERN TÜRKİYE'DE SİYASÎ DÜŞÜNCE

8 . C İ L D İ N Y A Z A R L A R I

ÖZKAN AĞTAŞ • EMEL AKAL • YİĞİT AKIN • YÜKSEL AKKAYA • EMİN ALPER • ÇAĞATAY ANADOL • ŞÜKRÜ ARGİN • GÖKHAN ATILGAN • SUAVİ AYDIN • FİKRET BAŞKAYA • MURAT BELGE • FOTİ BENLİSOY • AKİF ULAŞ BİLGİÇ • TANIL BORA • HAMİT BOZARSLAN • LEVENT CANTEK • YUSUF DOĞAN ÇETINKAYA • AYDIN ÇUBUKÇU • METİN ÇULHAOĞLU • MERÂL DEMİREL • MUSTAFA GÖRKEM DOĞAN • AYDIN ENGİN • NECMİ ERDOĞAN • ENGIN ERKİNER • BAĞIŞ ERTEN • BÜLENT GÖKAY • ÖZGÜR GÖKMEN • MURAT GÜLTEKİNGİL • ERTUĞRUL GÜNAY • AZAT ZANA GÜNDOĞAN • BURAK GÜREL • CEMAL GÜZEL • SELİM İLKİN • AHMET İNSEL • ERCAN KANAR • ERCAN KARAKAŞ • KURTULUŞ KAYALI • KIVANÇ KOÇAK • ORHAN KOÇAK • SÜREYYA TAMER KOZAKLI • AKİF KURTULUŞ • MURAT KÜÇÜK • ERTUĞRUL KÜRKCÜ • ÖMER LAÇİNER • ELÇİN MACAR • CAN NACAR • AHMET OKTAY • SEYFİ ÖNGİDER • DOĞAN ÖZGÜDEN • FULYA ÖZKAN • EMİNE ÖZKAYA • AYLİN ÖZMAN • MELİH PEKDEMİR • SEZAL SARIOĞLU • GÜLNUR ACAR SAVRAN • MAHİR SAYIN • ORHAN SİLİER • BÜLENT SOMAY • MUSTAFA ŞENER • İLHAN TEKELİ • METE TUNÇAY • ALİ RIZA TURA • A. ÖMER TÜRKES • UFUK URAS • ERKAL ÜNAL • KEREM ÜNÜVAR • MESUT YEĞEN • MURAT YILMAZ • YALÇIN YUSUFOĞLU • YAPRAK ZİHNİOĞLU • GÜN ZİLELİ

İçindekiler

<i>Sunuş</i>	13
MURAT BELGE <i>Türkiye’de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri</i>	19
CEMAL GÜZEL <i>Türkiye’de Maddecilik ile Maddecilik Karşıtı Görüşler</i>	49
METİN ÇULHAOĞLU <i>Türkiye’de Marksizm</i>	68
• <i>Türkiye’de Sol Hareketin İdeolojik Geri Planı Üzerine Bazı Gözlemler</i> FİKRET BAŞKAYA.....	73
• <i>Türkiye’de Troçkizm</i> ALİ RIZA TURA.....	78
YİĞİT AKIN <i>Türkiye Sol Hareketinin Önemli Polemikleri</i>	86
• <i>Marksizmin “Millileşmesi” mi, “Yerlileşmesi” mi?</i> MURAT BELGE.....	105
EMEL AKAL <i>Rusya’da 1917 Şubat ve Ekim Devrimlerinin Türkiye’ye Etkileri/Yansımaları</i>	114
• <i>Şefik Hüsnü (Değmer)</i> BURAK GÜREL - CAN NACAR.....	118

• Mustafa Suphi EMEL AKAL	138
• İştirakçi Hilmi FÖTİ BENLİSOY - Y. DOĞAN ÇETİNKAYA	165
• Cami Baykurt MERÂL DEMİREL	184
ÖZKAN AĞTAŞ	
Ortanın Solu: İsmet İnönü'den Bülent Ecevit'e	194
• Bülent Ecevit EMİN ALPER	202
• Demokrasi İçin Toplumcu Düşün Dergisi MURAT YILMAZ	222
• Özgür İnsan Dergisi ERTUĞRUL GÜNAY	234
• Sosyal Demokrasi Arayışları ERCAN KARAKAŞ	252
NECMİ ERDOĞAN	
1970'lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar	262
Y. DOĞAN ÇETİNKAYA - M. GÖRKEM DOĞAN	
TKP'nin Sosyalizmi (1920-1990)	275
• Politika Gazetesi AYDIN ENGİN	282
• İsmail Bilen (Laz İsmail) BURAK GÜREL - FULYA ÖZKAN	294
• Nâzım Hikmet'in Bütünlüğü AKİF KURTULUŞ	316
• Komünist Enternasyonal, Türkiye ve TKP BÜLENT GÖKAY	339
• Türkiye'de Komünist Akımın Geçmiş Üstüne METE TUNÇAY	349
MUSTAFA ŞENER	
Türkiye İşçi Partisi	356
• Mehmet Ali Aybar AYLİN ÖZMAN	376

- **Sol Düşüncenin Ortasında ve Kıyısında:
Çeviri Kitaplar**
ERKAL ÜNAL 418

ORHAN SİLİER
TİP'in İkinci Dönemi 432

- **Behice Boran**
GÖKHAN ATILGAN 436
- **TSİP: Doktriner Bir Parti Üzerine
Doktriner Bir Değerlendirme**
YALÇIN YUSUFOĞLU - ÇAĞATAY ANADOL 477

ERTUĞRUL KÜRKÇÜ
**Türkiye Sosyalist Hareketine
Silahlı Mücadelenin Girişi** 494

- **Mahir Çayan'ın Siyasi Düşüncesi**
SÜREYYA T. KOZAKLI 500
- **Mahir Çayan'ın Mirası**
SÜREYYA T. KOZAKLI 510
- **İbrahim Kaypakkaya**
HAMİT BOZARSLAN 517
- **Kopuş Düşüncesi: 1960'lı Dönem
Bir Kop(ama)ma mıdır?**
ÖMER LAÇİNER 524
- **Küba'dan Türkiye'ye Öncü Savaşı**
ENGİN ERKİNER 536

SUAVİ AYDIN
Türkiye Solunda Özgücülük ve Milliyetçilik 543

- **Mihri Belli**
GÖKHAN ATILGAN 548
- **Milliyetçilik ve Demokrasi Arasında Sol Düşünce**
MAHİR SAYIN 578

AKİF ULAŞ BİLGİÇ
Doktor Hikmet Kıvılcımlı 585

GÖKHAN ATILGAN

Yön-Devrim Hareketi..... 597

- **Kadro ve Kadrocuların Öyküsü**
İLHAN TEKELİ - SELİM İLKİN..... 600
- **Kemalizmi Aşmak?**
ORHAN KOÇAK..... 622
- **Türkiye Solunun Kemalizmle İmtihanı**
BÜLENT SOMAY..... 647

GÖKHAN ATILGAN

Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık (1920-1971)..... 661

- **Sosyalist Dergi: Ant**
DOĞAN ÖZGÜDEN..... 668

M. GÖRKEM DOĞAN - KEREM ÜNÜVAR

“Üçüncü Dünya”cılık, Maoculuk, Aydınlikçılık..... 705

- **Doğu Perinçek**
KEREM ÜNÜVAR..... 710
- **TDKP - “Halkın Kurtuluşu”: Gerilladan Partiye**
AYDIN ÇUBUKÇU..... 724

MELİH PEKDEMİR

Devrimci Yol..... 743

- **ÖDP Siyasetnamesi Üstüne**
UFUK URAS..... 779

YÜKSEL AKKAYA

Türkiye Solu ve İşçi Sınıfı..... 790

KEREM ÜNÜVAR

Öğrenci Hareketleri ve Sol..... 811

- **Fikir Kulüpleri Federasyonu (1965-1969)**
KEREM ÜNÜVAR..... 821
- **Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (1970-1971)**
KEREM ÜNÜVAR..... 830
- **Türkiye’de 68**
A. BAĞIŞ ERTEN..... 834

TANIL BORA

Türkiye Solunda Faşizme Bakışlar..... 847

- **Tan Gazetesi ve Sabiha Sertel**
LEVENT CANTEK..... 852

KEREM ÜNÜVAR

Türkiye’de Sol Düşünce ve Din..... 873

- **Türkiye’de Sol Düşünce ve Aleviler**
MURAT KÜÇÜK..... 896

AHMET İNSEL

Solun Demokrasi Görüşü..... 935

- **Esat Âdil Müstecaplıođlu**
ÖZGÜR GÖKMEN..... 940
- **Kurtuluş: “Öncü Savaşı”ndan Sosyalist Demokrasiye**
SEYFİ ÖNGİDER..... 952
- **Bir Sosyalist Düşünce Platformu: Birikim**
ŞÜKRÜ ARGİN..... 967

YİĞİT AKIN

Soldan Dönenlerin Sol Eleştirisi: Aclan Sayılğan..... 989

SEYFİ ÖNGİDER

Solda Birlik ve Yeniden Yapılanma Süreci..... 999

- **12 Eylül Sonrası Devrimci Sosyalist Hareket Üzerine**
SEZAI SARIOĞLU..... 1004
- **Türkiye Solunun İnsan Haklarına Bakışı**
ERCAN KANAR..... 1031

A. ÖMER TÜRKES

“Sol”un Romanı..... 1052

- **Türkiye’de Sosyalist Gerçekçilik**
AHMET OKTAY..... 1074

SUAVİ AYDIN - KEREM ÜNÜVAR

ATÜT Tartışmaları ve Sol 1082

- ***ATÜT Tartışmalarının Hafife Alınmasının Nedenleri ve Bu Tartışmaların Atlanan Ruhu***
KURTULUŞ KAYALI 1089
- ***Solda Kemal Tahir Tartışmaları***
KURTULUŞ KAYALI 1095
- ***Solda İdris Küçükömer Tartışmaları***
KURTULUŞ KAYALI 1102

YAPRAK ZİHNİOĞLU

Türkiye’de Solun Feminizme Yaklaşımı 1108

- ***Feminist Eleştiri Karşısında Marksist Sol***
GÜLNUR ACAR - SAVRAN 1146

GÜN ZİLELİ - EMİNE ÖZKAYA

Türkiye’de Anarşizm 1153

HAMİT BOZARSLAN

Türkiye’de Kürt Sol Hareketi 1169

- ***Kemal Burkay***
AZAT ZANA GÜNDOĞAN 1180
- ***Türkiye Solu ve Kürt Sorunu***
MESUT YEĞEN 1208

ELÇİN MACAR

1960’lardan 2000’lere “Sol ve Azınlıklar” 1237

LEVENT CANTEK

Mizah Dergileri ve Sol 1246

Kaynakça’ya Dair 1258

Kaynakça 1268

Yazarlar Hakkında 1290

Dizin 1292

Seçme Metinler 1297

Sunuş

Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce dizisinin en temel özelliklerinden birisi düşünce ve eylem ikilisinde, düşünce tarafını ön plana çıkarma çabası olmuştur. Tabii bu iki tutumu tamamen birbirinden ayırmak (soyutlamak) hem imkânsızdır hem de gereksizdir. Düşüncenin eylemi, eylemin düşünceyi etkilediği alanlar bu edisyonun incelemeye/anlamlandırmaya çalıştığı konulardandır. Bizim kaçınmaya çalıştığımız husus belli bir düşünceyi anlatırken onu eylemler üzerinden açıklamaktır. Elinizdeki cilt, *Sol*, bu konuda en çok zorluk çekilen cilt oldu. Örneğin muhafazakârlık, Batıcılık gibi akımlarda salt düşünceyi incelemek bir ölçüde olanaklı olmasına rağmen, sol düşünceye geldiğimizde konu girift bir hâl almaktadır. Birçok sol akımın düşünce tarzı eyleminin içinde şekillendiği gibi, o düşünce tarzının formülasyonu da ancak eylemine bakılarak yapılabilir. Bu ciltteki yazılarda, sola ait düşünce akımları mümkün oldu-

ğu kadar en saf halinde, eylemlilikle karşılıklı etkileşimi de incelenerek ve sol düşüncenin tarihsel serüveni içindeki yerine oturtularak ele alındı. Elbette sol düşünce, yalnızca felsefi bir zenginlik olarak geliştirilemez; düşünce, eylemle kendini ifade edecek maddi temeli inşa etmek için varolur ve geliştirilir. Bizim burada yapmak istediğimiz, bu nitelikteki bir düşünsel üretimin muhasebesini yapmaya çalışmaktır. Bu ciltte sol, oldukça geniş bir yelpazede ele alınmasına rağmen, temelde sosyalistlikle tanımlanan, sosyal demokrasinin solunda tarif edilen soldur. Türkiye’de kendine has bir biçimde şekillenen sosyal demokrasinin –bu ciltte de üzerine eğilinen– çeşitli veçheleri daha önceki ciltlerde incelenmişti.

Türkiye’de sol düşünce, bu toprakların muhalefet akımlarının ana damarı olan Genç Osmanlılar/Jön Türkler/İttihat ve Terakki çizgisinden kaynaklanmıştır. Bu doğaldır, çünkü bütün dünyada olduğu gibi sol düşünce bir entelektüel akım olarak ve aydın

denen zümre içinde boy gösterir. Hem Osmanlı fikir hayatının tek muhalif ve aydın hareketi olması, hem de yurtdışıyla alışverişi olan bir hareket olması dolayısıyla sol düşüncenin ilk taşıyıcıları tıpkı İslâmcılık, (kısmen) milliyetçilik ve hatta Batıcılık akımlarındaki gibi bu çizgiden çıkmıştır. Böyle bir oluşum sol düşüncede iki türlü iz bırakmıştır: İçinden geldiği akımların izlerini taşımak ve solun kendi tabiatı gereği olan uluslararası ilişkileri kuramayıp güdükleşmek.

Türkiye’de solun uzun yıllar milliyetçilik ve devletçilik tarafından gölgelenmesinin, içinden çıktığı bu ana gövdenin tortularını taşıması ile bağlantılı olduğunu düşünüyorum. Genç Osmanlılar/Jön Türkler çizgisinin ana motifi olan devleti kurtarma endişesi onun tüm düşünce yapısına yansımıştır (bkz. *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce*, cilt I). Türkiye’deki sol düşüncenin ilk taşıyıcıları, imparatorluğun çözüldüğü o günlerde etkiledikleri sol düşünce ile içinden geldikleri muhalif damarın karmaşık bir bileşimini temsil ediyorlardı. Türkiye’de solun bağımsız bir düşünce akımı olarak ortaya çıkmasındaki ciddi engeller 1920’lerin başında kendini göstermiştir. Bunların başlıcaları; Kurtuluş Savaşı’nı yürüten kadronun da aynı çizgiden neşet etmesi, SSCB’nin Kurtuluş Savaşı’nı ve olayısıyla Kemalist rejimi desteklemesi ve SBKP’nin Asya halkları için geliştirdiği sınıf savaşını ikame eden anti-emperyalizm teorileridir. Her ne kadar

kendini bağımsız bir sol akım olarak ortaya koyanlar var ise de solun ifade ettiği düşünce sisteminin devletçilik, milliyetçilik, popülizm gibi sol dışı düşüncelerden bağımsızlaşmamış olması ileriki yıllardaki yapısını da derinden etkileyecektir. Bu ciltteki birçok yazı solun bu sol dışı akımlardan nasıl ve hangi dışavurumlarla etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Türkiye’deki siyasî yapılanmanın özgün bir biçimi olan ve Ahmet İnel’in “devlet partisi” olarak adlandırdığı oluşum bütün siyasî akımlar gibi solu da etkisi altına almıştır. Bunun yanı sıra solun bu oluşuma bakışı da bir düşünce akımı olarak geleceğini, tıkanıklıklarını ve toplumun sol akımları algılayışını belirlemiştir. Belli başlı sol düşünce akımlarının bu patrimonyal yapıya yaklaşımları ve analizleri bizce ortaya çıkartılması ve altı çizilmesi gereken önemde olduğu için bu ciltte buna özen gösterildi.

Sol düşüncenin, ayırt edici özelliklerinden dolayı, ele alınan diğer siyasî düşüncelere göre, daha “ithal malı”, daha tercümeyle dayanan bir yapısı vardır. Milliyetçilik, İslâmcılık gibi akımlar özellikle başlangıçlarında “dışardan esinlenme” özelliği taşıyıcılar da, süratle yerlileşerek ve tabiatları gereği kendi dışındaki benzerleriyle çok fazla içli dışlı olmaya gerek duymadan serpilip gelişebilmişlerdir. Böyle bir durum sol için hem mümkün değildir hem de istenen bir şey değildir. Sol tarifi gereği enternasyonalisttir, hem insanlığın mirasının

hem de kendi düşünce mirasının üstünde yükselir. Başka türlü mümkün değildir. Bunun için dünya sol külliyyatının önemli köşetaşlarının çevrilip yayımlanması, sol düşüncenin yerli kaynakları kadar önemlidir. Fakat 1960'ların ortalarına kadar yapılan yayın toplamı hem cılızdır hem de sistematik değildir. Siyasî ortamın baskıcı karakteri kadar sol hareketin içine kapanık yapısının da bunda etkisi olmalıdır. 1960'ların ortalarına kadar süren, özellikle düşünce platformunda görülen kısırlığın sebeplerinden birisi de yukarıda anlatılan durumdur. Bunun yanında SBKP ve III. Enternasyonal'in tahakkümcü ve dikte edici yapısı da önemli bir etkidir. Fakat bunun tek etken olmadığı dünyanın birçok yerinde serpilen zenginleştirici tartışmalardan (İspanya, İtalya, Fransa vb.) bellidir.

1960'lardan sonra gerek çeviri ve özgün yayınlarla gerekse sosyal ve siyasal hareketlerle beslenen ve gelişen sol düşünce hem kendi tarihi içinde önemli bir sıçrama yapmış oldu hem de Türkiye siyasî arenasında belirleyici bir rol üstlendi. Bu parlak gibi görünen sıçramanın (bütün artılarının yanında) zaafalarını da tahlil etmek gerekmektedir. Her şeyden önce bu yıllarda büyük bir canlılık ve çeşitlilik göstermesine rağmen bu sol düşünce dünyada o zaman varolan sol içi tartışmalardan pek az etkilenmiştir. Etkilendiği önemli tartışmalar da, solun entelektüel dünyasından ziyade, SSCB ile Çin Halk Cumhuriyeti

arasındaki hegemonya mücadelesi ve bu devletlerin başka ülkelere uygun gördükleri solun iktidara gelme stratejileri üzerine olmuştur. Zaten Türkiye'deki sol tartışmalara rengini veren de (yukarıda anlatılan uluslararası tartışmalara bağlı olsun veya olmasın) iktidarı ele geçirme stratejileri olmuştur. Solun düşünce dünyasındaki gündeminde sadece bir madde olması gereken bu konu, Türkiye'deki sol düşünce açısından, bütün entelektüel birikiminin, düşünce dünyasının hizmet etmesi gereken tek amaç haline gelmiştir. Bu da doğal olarak tek yönlü düşünmeyi ve giderek bağınazlığı egemen kılmıştır. 1960'larda başlayan bu yeni dalganın diğer belirleyici özelliği de anti-emperyalizm olgusudur. Bu yazının başında belirttiğimiz devleti koruma güdüsüyle zaten malul olan sol düşünce sistemimiz, emperyalizm teorilerinin üçüncü dünyacılıkla karışımı sonucu ortaya çıkan ve gerek SBKP gerek ÇKP tarafından söylemleri farklı fakat özü aynı olan anti-emperyalist söylem ile ulusal devleti koruma ve kurtarma teorisine dönüştü.

1970'lerin ikinci yarısı ile başlayan solun yeni yükselişi kitlesel açılım bakımından, değil Türkiye'nin, dünyanın bile o günlerde gördüğü en önemli sol dalgaya tekabül ediyordu. Bu dönem sol düşünce açısından kompartmanların geçirimsizliği ile karakterize edilebilir. Sol gelenekte düşünce dünyası her zaman tartışmalarla gelişmiştir. Değişik sol düşünce

sahiplerinin fikri diyalogu solun önemli bir kültür mirasıdır. Ama '70'lerin ortalarından itibaren sol gruplar (hatta kişiler) fikri diyalog ve tartışma kapısını önemli ölçüde kapatmışlar ve her grup kendi formüle edilmiş görüşlerine iman edilmesinin dışında bir endişe taşımamıştır. O kadar ki, uluslararası alanda meydana gelen görüş değişiklikleri Türkiye'de grupların siyasî pozisyonlarında çok büyük ve ani değişiklik yaratmasına rağmen söz konusu gruplar kendi düşünce sistematiğini sorgulamak ihtiyacı hissetmemişlerdir.

1975-80 arası solun kazandığı büyük kitleselliğe yakından bakmak, hem bu kitleselliğin kaynaklarını bulmaya hem de bu büyük dalganın neden sağlam bir teorik mirasa tekabül edemediğini fakat bir tarz-ı siyaset olarak sol düşüncede kalıcı izler bıraktığını çözümlenmeye yardımcı olabilir. Bu dönemi karakterize eden en önemli siyasî akım Devrimci Yol'dur – kısmen de yakın kardeşi Kurtuluş. Bu ana gövdenin ayırt edici özelliği, dönemin hâkim iki siyasî anlayışının yani klasik komünist parti geleneği ile gerilla hareketleri çizgisinin dışında bir üçüncü yol açma girişimi (– olumlu anlamda– cüreti) olmasıdır. Devrimci Yol'a (DY) atfedilen “orta yolcu/üçüncü yolcu” nitelendirmelerinin esası da budur. Aynı gelenekten gelen Kurtuluş hareketinin orta yolculuğu ise bu iki geleneği aynı hareket içinde birleştirebilme isteğinde yatar (en azından niyet olarak böyle-

dir, gerçekleştirmeler bir diğer tartışma konusudur). DY'nin kitlesel yaygınlıktan, kısmi silahlı koruma altındaki kitle kalkışmasına dayanan siyasî çizgisi, hem kendi geleneği içinde hem de dünya ve Türkiye sol gelenekleri içinde temel bir aykırıklıktır.

Tutulan bu yolun hem olumlu hem de sorunlu yönleri vardır. Her şeyden önce bağımsız hareket olmaya yapılan vurguya yakından bakmak gerekir. Bir hareketin varolan siyaset geleneklerinden bağımsız olması veya günün konjonktüründeki tamamen başka bir ayırım olan SBKP/ÇKP ikileminden bağımsız olması bir durum tespiti olarak gerekli olabilir ama bunu başlı başına bir olumluluk, zaten olması gereken bir şey gibi vazetmek sol bir hareket için problem kaynağıdır. Hareketin algısındaki enternasyonalist damarı zayıflatacağı gibi, ülke siyasetinde zaten önemli bir yeri olan milliyetçi arka planının sol hareketteki izdüşümü olan “özgücü” düşüncelere kapı açabilir ki DY hareketinin örneğin Kürt sorununa bakışındaki çekingen tavrıda bu düşünce tortularının etkisi olduğunu düşünmek mümkündür. Öte yandan bu bağımsızlıkçı tavrın DY hareketi açısından çok önemli olan kitle çizgisinin yakalanmasında, kavramın yarattığı somutluk açısından da önemli avantajlar sağladığı açıktır.

Sol düşünce açısından da, pratiğe yansıyan sonuçları açısından da önemli bir diğer olgu, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın jargonuyla söylersek, bu

hareketin “eyleminin maddesi”nin anti-faşizm oluşudur. ’60’ların iddialı pozitif söyleminin yerini negatif, kendini bir şeye karşı olmakla tarif eden bir ideolojik hat almıştır. Günün yıkıcı siyasî mücadelesinin gereği olarak, faşist güçlere karşı mücadelenin ön plana çıkması, bütün olanakların bu can alıcı noktaya teksif edilmesi, giderek zihinlerde sosyalizm için mücadelenin anti-faşist mücadele ile özdeşleşmesine hatta onun tarafından ikame edilmesine neden olmuştur. Bu ana akımın düşünce planında kalıcılışmamış olmasında bu etkenin önemli olduğunu düşünüyorum.

Sol düşünce açısından ortaya çıkan bir diğer handikap da (iktidara gelmek anlamında) başarıya ulaşmış parti ve görüşleri mutlak doğru; onların rakiplerinin veya başarıya ulaşmamış olanların da mutlak yanlış kabul edilmesidir. Sol düşünceye evrensel anlamda büyük katkılar yapmış veya en azından kimi görüş ve eylemleri ciddi açıdan incelenmeye değer birçok kişi (veya parti) yok sayılmış, onların düşünceleri ile ilgilenmek baştan veto yemek anlamını taşımıştır. Bu bağlamda Kautsky, Troçki, Luxemburg, Plekhanov gibi düşünürlerle ve İspanya 1936, Macaristan 1956, İtalya KP 1970’ler gibi önemli olaylarla ilgili tartışma ve doğru dürüst bir yayın bulunmamasından dolayı bu olayların ve düşünürlerin düşünce hayatımıza olumlu etkileri olmamıştır. Bu içine kapalı düşünce dünyası doğal olarak kendini dış

dünyaya yeteri kadar anlatamamıştır. 1975-80 arası dünyadaki en önemli kitlesel sol hareket olmasına rağmen Türkiye sol hareketi kendini dünyaya (dünya soluna) anlatamadığı gibi sol entelektüel dünyada da herhangi bir iz bırakamamıştır. 1980’den sonra Avrupa ve Ortadoğu’ya çıkan binlerce siyasî mülteciye rağmen böyle bir sonuç Türkiye solunun fazlasıyla içe dönük yapısına işaret eder.

Solun uzun yıllar gerek yasal gerekse konjonktürel nedenlerle kapalı örgütlenmelere mecbur kalması, girift ve kısıtlayıcı örgüt modelleri, dünya literatüründen devralınan (olumsuz anlamda!) zengin deneyim, düşünce dünyasının hem gelişmesine engel olmuştur hem de olgun bireysel sol kişilikler yaratılmasını engellemiştir. Nispeten daha açık örgütlenmelerin görüldüğü 1965-70 döneminin daha yaratıcı bir düşünce iklimi sağladığını söyleyebiliriz. Ayrıca sol düşüncenin ana üretim merkezleri arasında saymamız gereken (diğerleri bağımsız entelektüeller, düşünce üretim kuruluşları, akademik çevreler vb.) bu yapıların kapalı karakteristiğinden gelen meşruiyet sorunları da düşünce üretiminin gelişmeye açık olabilecek yapısına ket vurmuştur.

Türkiye’deki sol düşüncenin ilginç bir cephesi de sözü edilebilecek bir sosyal demokrat düşünce ve hareket olmadan varlığını sürdürüyor olmasıdır. Kendini sosyal demokrat olarak niteleyen parti ve hareketlerin özünde Kemalizmin çeşitli versiyonları

olup bu cildin ima ettiği sol düşünce ile kuramsal bağlarının olmaması, evrensel sosyalist/sosyal demokrat ikilemi ve fikri alışverişinin Türkiye’de yaşanmamasına ve genel olarak (en geniş manada) sol spektrumun aksak kalmasına yol açmıştır.

1970’lerde başgösteren ve bugüne kadar (bazı sol gruplarda) süregelen ilginç bir siyaset etme tarzı da “halkın değerlerinden kopmama”, “halkın değerlerine sahip çıkma” adına solun kültür dünyasına yabancı (ideolojik düzeyde açıkça aykırı) birçok unsurun siyaset malzemesi haline gelmesidir. Alevilik, onun çeşitli mistifikasyonları (şehitlik vb.), Kürt milliyetçiliği, bölgencilik gibi unsurlar sol siyasetin içinde dikkate alınması gereken öğeler olmaktan çıkıp sol düşünceyi esir alır hale bile gelebilmişlerdir.

Yukarıdaki satırlarda bu ciltte yer alacak kimi eleştirel noktalara temas ettim. Sol düşünce dünyamızın aksayan, kapsam dışına çıkan, anomali gösteren yanlarını nedenleri ve sempotmları ile analiz etmek bu cildin önemli amaçlarından biridir. Ama tabii ki daha da önemli olan 100 yıllık sol düşünce dünyamızın birikimini

ve envanterini ortaya koymaktır. Bu konuda eleştirdiğimiz yanlar kadar epey bir birikimimizin olduğu da görülecektir. Özellikle ATÜT ve buna bağlı olarak “Türkiye’de feodalite” tartışmaları, H. Kıvılcımlı’nın, M. Ali Aybar’ın katkıları, *Birikim* dergisi etrafında yapılan Türkiye’nin toplumsal yapısı ve faşizmin kaynakları gibi tartışmaları hatırlatmakla yetinelim.

Bu ciltteki birikimin tek eksik yanı, sol düşünce dünyasındaki portrelerde Murat Belge ve Ömer Laçiner’in olmamasıdır. Bu edisyonun yayın kurulumunda olmaları bu eksikliğe neden oldu. Onların katkıları da kendi yazılarıyla şekillendi.

Türkiye’de ve dünyadaki bazı sol düşünürler tarafından gerçekleştirileceği zaten öngörülen ve 1990’larda fiiliyata dökülen büyük çözümler birçok travmanın yanında sol düşünce açısından yeni bir imkân da yaratmıştır. Yaşanan bunca deney, başarısızlık ve acıdan sonra sol ve sosyalizm kendini yeniden tarif etme göreviyle karşı karşıyadır. Sol düşüncenin geleceğini, bu görevi ne ölçüde başarabileceği tayin edecektir.

MURAT GÜLTEKİNGİL